

Пушкар З., Пушкар Б.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто стратегічне планування та прогнозування регіонального розвитку, його складові та визначено основні принципи.

Як відомо, планування є особливою формою діяльності, зміст якої – розроблення і реалізація планів. Залежно від змісту і статусу в системі управління розрізняють: директивне, індикативне, стратегічне планування. Процес стратегічного планування займає центральне місце в системі стратегічного управління.

Ставлячи за мету окреслення стратегічного планування регіонального розвитку, передусім, на нашу думку, слід наголосити на тому, що вітчизняна наука ще немає достатніх теоретичних досліджень у сфері планування регіонального розвитку. Це пояснюється, з одного боку, слабкою увагою вчених до даної проблеми, з іншого – недостатнім розвитком самого планування.

У той же час значний внесок у вітчизняній науковій літературі впродовж останнього часу в розроблення стратегічного планування зробили дослідження таких вчених як Т. Заяць, С. Дорогунцов, О. Ковтун, А. Мельник, С. Мочерний, Ю. Пітюренко, С. Чистов та ін.

Водночас слід відзначити, що багато теоретичних питань є ще невирішеними, залишаються дискусійними, а в ряді випадків – і не окреслені. Це стосується, зокрема, з'ясування концептуальних засад планування регіонального розвитку.

Основні завдання регіонального планування полягають у забезпеченні оптимального розвитку народного господарства регіонів у єдиному господарському комплексі держави; вдосконаленні, спеціалізації територій; установленні оптимальних пропорцій; ефективному використанні трудових і природних ресурсів та виробничих потужностей; раціоналізації розміщення продуктивних сил.

Стратегічне планування регіонального розвитку має такі стадії:

- 1) розроблення концепції регіонального розвитку;
- 2) обґрунтування важливих пропозицій;
- 3) формування системи цільових програм.

Генеральною метою стратегії соціально-економічного розвитку регіону є орієнтація на діяльність у напрямку стабілізації та підвищення якості життя населення на основі підвищення ефективності економіки і забез-

печення додаткових надходжень у бюджети всіх рівнів за рахунок активізації інноваційних та інвестиційних процесів.

Стратегія соціально-економічного розвитку регіону визначає зміст основних напрямів діяльності органів місцевого самоврядування:

- ✓ управління соціально-економічним розвитком;
- ✓ управління бюджетом та фінансами;
- ✓ управління економікою та підприємництвом;
- ✓ управління майном і землею;
- ✓ управління зовнішньоекономічною діяльністю;
- ✓ охорону навколишнього середовища.

Не можна не погодитися з думкою вчених, які вважають, що *концепція соціально-економічного розвитку регіону* – це цілеспрямований комплексний документ, що охоплює систему найважливішої політики розвитку регіону в стратегічній перспективі на основі необхідної і достатньої економічної самостійності (стратегічні пріоритети, цілі, пропорції і механізми) [2].

У структурі концепції розвитку регіону мають бути такі розділи:

- ✓ соціальна; екологічна; структурна; аграрна політика;
- ✓ регіональна науково-інноваційна політика; політика розвитку важливих комплексів спеціалізації та розвитку продуктивних сил; політика розвитку системи розселення; підготовки трудових ресурсів і зайнятості;
- ✓ розвитку виробничої інфраструктури; ринкової інфраструктури; інвестиційна та зовнішньоекономічна політика;
- ✓ антимонопольна; фінансово-бюджетна і податкова; регіонально-кредитна політика і розвиток банківської системи;
- ✓ політика розвитку відносин власності.

Отже, концепція регіонального розвитку визначає важливі структурні зміни в процесах соціально-економічного розвитку у формі важливих пріоритетів, цілей і забезпечує їх реалізацію економічних та організаційно-правових механізмів.

На основі концепції регіону формується *стратегічна комплексна програма соціально-економічного розвитку*, що охоплює систему взаємопов'язаних *цільових програм*. Процес формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів є одним із найважливіших напрямків діяльності виконавчих і законодавчих органів влади на всіх рівнях.

Важлива складова механізму державної регіональної економічної політики – *прогнозування* як з'єднувальна ланка між теоретичними розробками та господарською практикою.

Загальна мета прогнозу соціально-економічного розвитку регіонів полягає в тому, щоб інформаційно забезпечити об'єктивність управлінсь-

ких рішень щодо оптимальних шляхів розвитку регіональної економіки у майбутньому. Регіональне прогнозування за останніх 30–40 років досягло неймовірно великих масштабів. *Прогнози і програми розвитку регіонів* складають як на *національному* (в межах країни), так і на *міжнародному* рівні (СЄЗ, єврорегіони та ін.) із залученням іноземного капіталу. На *макрорівні* прогнози розробляють для країни в цілому. Вони можуть бути *галузевими, проблемними, комплексними*.

Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (2000 р.), у всіх адміністративно-територіальних одиницях розробляють **прогнози соціально-економічного розвитку терміном на 5 років та програми економічного і соціального розвитку терміном на 1 рік.**

У прогнозі економічного та соціального розвитку регіонів слід відображати [5, 380]:

1. Аналіз та оцінку соціально-економічного розвитку регіону за попередній період, визначення тенденцій і проблем розвитку економіки та соціальної сфери.

2. Стан використання економічного потенціалу регіону, екологічну ситуацію.

3. Прогноз кон'юнктури на регіональних ринках основних видів товарів і послуг.

4. Напрямки розв'язання проблем соціально-економічного розвитку регіону.

5. Цілі та пріоритети регіонального розвитку, заходи щодо їх досягнення.

6. Основні показники соціально-економічного розвитку.

7. Висновки щодо тенденцій розвитку економіки регіону на середньотерміновий період.

Базою прогнозування соціально-економічного розвитку регіону є система досягнутих макроекономічних показників, державні соціальні стандарти і нормативи забезпеченості населення, національно-етнічні особливості регіону, характеристика розвитку соціальної інфраструктури, можливості потенційних інвесторів та інвестиційна привабливість регіону.

Регіональне прогнозування, на думку науковців, має базуватися на таких принципах [3]:

- ✓ системності;
- ✓ багатоваріантності стратегічних і тактичних завдань;
- ✓ єдності кількісних і якісних характеристик прогнозу;
- ✓ оптимального поєднання різних підходів і методів; ієрархічності та програмності у виборі конкретних засобів вирішення соціально-економічних завдань;

- ✓ агрегованості основних індикаторів і показників регіонального прогнозу залежно від прогнозного періоду, послідовності та можливих етапів досягнення визначених цілей.

Систему прогнозів розвитку економіки регіонів розробляють у кілька етапів. На *першому етапі* здійснюють комплексний аналіз і систематизацію регіональних та міжрегіональних проблем розвитку: підвищення рівня життя населення, скорочення безробіття і забезпечення зайнятості населення; екологічні проблеми; зміцнення експортного потенціалу регіонів; удосконалення територіальної спеціалізації.

На *другому етапі* вибудовують «дерево цілей», ґрунтоване на їхньому чіткому ранжуванні відповідно до пріоритетів регіонального розвитку і наявних фінансових ресурсів. Виділяють із загальних часткові цілі. Це забезпечує взаємозв'язок системи цілей на різних рівнях управління за ступенем значущості та пріоритетності.

На *третьому етапі* формулюють обмеження та критерії, які й визначають межі прийнятних рішень і засобів досягнення окреслених цілей. Першочергово реалізують цілі та проекти, що не потребують значних капітальних вкладень.

На *четвертому етапі* відпрацьовують можливі сценарії розвитку подій у перспективі залежно від обраних шляхів розв'язання регіональних проблем. Сценарій – це загальна модель, що описує не тільки очікувані результати тих чи інших перетворень, а й визначає необхідні ресурси для їх досягнення.

Серед принципів регіонального програмування необхідно виділити, насамперед:

- ✓ високу цільову спрямованість на кінцевий результат;
- ✓ чітке визначення системи пріоритетів;
- ✓ узгодженість завдань щодо раціонального використання всіх видів ресурсів;
- ✓ перманентність розроблення програмних заходів;
- ✓ конкурсні умови формування програм;
- ✓ керованість і контроль за розробленням та реалізацією програми.

Регіональні програми класифікують так:

- ✓ за рівнем – загальнодержавного, регіонального та місцевого значення;
- ✓ за тривалістю – довготермінові, середньотермінові, короткотермінові;
- ✓ за змістом реалізованої проблеми – комплексні та функціональні;
- ✓ за характером програмних заходів – освоєння нових територій, подальший розвиток їх господарства чи реконструкція.

Класифікація регіональних програм: програми соціально-економічного розвитку регіонів (для областей, міст та ін.); цільові комплексні програми (проблемні програми для територій поза адміністративно-

територіальним поділом). Нині вже розроблено проекти регіональних програм соціально-економічного розвитку Карпатського регіону, Полісся, Поділля, Причорномор'я, триває формування програми розвитку Придніпровського регіону.

Державні регіональні програми сприяють найповнішому узгодженню територіальних і галузевих інтересів, створюють реальні передумови для зближення рівнів виробництва і споживання в усіх регіонах. Підготовлені державні регіональні програми соціально-економічного розвитку схвалює Кабінет Міністрів України, і вони стають складовими державної програми розвитку країни.

Програми соціально-економічного розвитку регіону обов'язково взаємоузгоджують із проектом державного плану (програми) економічного і соціального розвитку України на відповідний рік. У цих програмах відображають:

- ✓ аналіз та оцінку соціально-економічного розвитку за поточний період, основні проблеми розвитку регіону;
- ✓ основні показники економічного розвитку;
- ✓ зведений план доходів соціального розвитку;
- ✓ показники розвитку промисловості;
- ✓ показники розвитку аграрного сектору;
- ✓ капітальне будівництво;
- ✓ регіональну інфраструктуру;
- ✓ трудові ресурси;
- ✓ охорону природи і раціональне використання природних ресурсів;
- ✓ рівень розвитку та економічну ефективність виробництва.

Отже, державні регіональні програми розробляють для активізації господарської діяльності та розвитку ринкових відносин у регіонах; забезпечення структурної перебудови господарських комплексів; розв'язання соціальних проблем, пов'язаних із зайнятістю населення, розвитком соціальної інфраструктури; ліквідації локальних соціально-економічних криз; створення умов для екологічної безпеки в регіоні тощо.

При плануванні розвитку регіонів використовують *державні регіональні цільові комплексні програми*, які реалізують, залучаючи у виробництво місцеві ресурси, державні інвестиції, позабюджетні кошти. Ці програми спрямовують на розв'язання найважливіших регіональних проблем – фінансування будівництва та функціонування загальнонаціональних об'єктів культури, освіти, охорони здоров'я; забезпечення соціальних гарантій для населення регіонів; фінансової допомоги для прискорення реформування економіки регіону, створення нових робочих місць тощо. Розробляють і реалізують програми згідно з Постановами ВР України, Указами Президента України, розпорядженнями КМ України.

Отже, процес формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів – один із найважливіших напрямків діяльності виконавчих і законодавчих органів влади на всіх рівнях. Конкретними формами, за допомогою яких здійснюють державне регулювання економіки, тобто визначають стратегію, розробляють, оголошують та реалізують цілі регіональної економічної політики, є стратегічне планування та прогнозування регіонального розвитку; в подальших наукових розвідках у цьому напрямі можна сформулювати механізм реалізації та розвитку стратегічного планування.

The strategic planning and prognostication of regional development, his constituents and certainly basic principles is considered in the article

Література

1. Державне регулювання економіки: Підручник / За ред. д. е. н., проф., акад. АН вищої школи України І. Р. Михасюка. – ЛНУ ім. І. Франка. Друге вид., випр. і доп. – К.: Атака, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
2. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.
3. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С. І. Дорогунцов, Т. А. Заяць, Ю. І. Пітюренко та ін.; За заг. ред. д. е. н., проф., чл.-кор. НАН України С. І. Дорогунцова. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.
4. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – Київ: КНЕУ, 2002. – 208 с.
5. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

Родіонова Л.

ГОСПОДАРСЬКА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВ РАННІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Досліджено найсучасніші теоретико-методологічні аспекти розвитку господарства суспільств ранніх цивілізацій східного, західного та скотарсько-кочівницького шляхів еволюції.

В історико-економічній літературі історія цивілізаційного розвитку людства традиційно починається з характеристики господарства Стародавнього Сходу як східного рабства, азійського способу виробництва або періоду генезису (становлення, формування) рабовласницької економічної системи. Такий підхід ґрунтований на радянській п'ятиформаційній схемі всесвітньо-історичного процесу. Проте з 1960-х рр. концепцію рабовлас-